

Miten lastensuojelun
vyyhti puretaan?

Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarja osa 3.

Miten lastensuojelun vyyhti puretaan?

Leena Wilén
Johtava asiantuntija
Lastensuojelun Keskusliitto

Johdanto

Lastensuojelun Keskusliitto toteuttaa vuosina 2018–2019 julkaisusarjan, jossa tarkastellaan eri näkökulmista, miten lastensuojelu tällä hetkellä toimii. Julkaisusarjan ensimmäisessä osassa Lastensuojelun uudistukset – liian pieniä tekoja pohdittiin, miten viime aikoina tehdyt lainsäädännölliset muutokset ja useat lastensuojelua koskevat selvitykset ovat uudistaneet lastensuojelua. Toisessa julkaisussa *Kohtaamisia – lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta* tarkasteltiin kyselyaineistoon pohjautuen lastensuojelun ammattilaisten ajatuksia lastensuojelun resursseista, palvelujärjestelmän kehittämistarpeesta sekä sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapintojen selkeydestä.

Mitä kuuluu lastensuojelu –julkaisusarjan kolmannessa osassa tarkastellaan lastensuojelun tilannetta käytännön sosiaalityöntekijöiden ja heidän esimiestensä tuottaman haastatteluaineiston perusteella. Julkaisu tarjoaa lukijalle vielä yhden näkökulman lastensuojelun uudistamistyöhön ja tämänhetkiseen tilanteeseen. Samalla julkaisu toimii yhteenvetona ja kokoavana osana Mitä kuuluu lastensuojelu –julkaisusarjan ensimmäiseen kokonaisuuteen, jossa on arvioitu lastensuojelu-uudistusten näkymistä käytännön työssä sekä lastensuojelun ammattilaisten arvioita työnsä kehittämistarpeista.

Käsillä olevaan julkaisuun haastateltiin kahtatoista lastensuojelun sosiaalityöntekijää kahdessa eteläsuomalaisessa kaupungissa. Haastattelujen joukossa oli myös muutama esimies. Haastattelut tehtiin keväällä 2018, ja niihin osallistui sekä avohuollon että sijaishuollon työntekijöitä. Heillä kaikilla oli työkokemusta useammasta työtehtävästä lastensuojelun alalla. Haastattelut tehtiin kahtena eri focusryhmä-haastatteluna. Tavoitteena oli kerätä käytännön työntekijöiden ajatuksia lastensuojelun nykytilanteesta ja peilata heidän kanssaan julkaisusarjan kahden ensimmäisen osion tuloksia. Haastattelujen teemat valikoituivat julkaisusarjan aiempien osioiden aiheiden pohjalta, mutta haastattelukysymysten vaikuttimena oli myös yleisempi keskustelu lastensuojelun ja lapsiperhepalvelujen kehittämistarpeesta.

Julkaisun näkökulmat nousevat vahvasti käytännön sosiaalityöstä lastensuojelussa, mutta aineiston analysoinnin apuvälineenä hyödynnettiin myös organisaatiotutkimuksen ajatuksia monimutkaisten ilmiöiden käsittelystä ja organisaatioiden toimintalogiikasta tilanteissa, joihin liittyy runsaasti epäselviä kysymyksiä ja epävarmuutta. Tällaiset ilkeät eli viheliäiset ongelmat (wicked problems) ovat tyypillisiä lastensuojelun sekä monitoimijuutta vaativien tilanteiden käsittelyssä.

Julkaisun taustalla vaikuttavat myös Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) tavoitteet. LAPEn keskeisenä tavoitteena on kehittää palvelujärjestelmäämme niin, että lasten ja perheiden palvelut muodostavat eheän kokonaisuuden ja tarvittavat tukitoimet ja palvelut integroidaan asiakkaiden tarpeiden mukaisesti. Integraation avulla haetaan palvelukokonaisuuksia, jossa eri ammattilaisten yhteistyö ja osaamisen joustava yhdistäminen on sujuvaa myös hallinnollisesti ja rakenteiden näkökulmasta.

Mitä kuuluu lastensuojelu –julkaisusarjan kahdessa ensimmäisessä osassa pohdittiin lastensuojelun ja sosiaalihuollon kehittämistä erityisesti palvelujärjestelmän ja normiohjauksen näkökulmasta. Lastensuojelun uudistukset – liian pieniä tekoja –julkaisussa tarkastelimme Toimiva lastensuojelu –työryhmän suosituksia ja arvioimme, miten lastensuojelutyötä on uudistettu normiohjauksen avulla. Yhtenä isona kysymyksenä oli se, onko sosiaalihuoltolain uudistus onnistunut vähentämään korjaavien palvelujen tarvetta ja siirtämään asiakkuuden painopistettä sosiaalihuollon ja varhaisemman tuen suuntaan. Julkaisusarjan toisessa osassa tarkastelimme kyselyaineiston vastausten perusteella sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä resursseista, palvelujärjestelmän toimivuudesta sekä sosiaalihuollon ja lastensuojelun välisen rajapinnan selkeydestä.

Haastatellut työntekijät nostivat esiin tuttuja pulmia lastensuojelun tilanteesta. Asiakasmäärät ovat pysytelleet korkeina, työntekijät ovat kuormittuneita ja toiveet monen toimijan välisestä yhteistyöstä ovat suuret, sillä lastensuojelun työntekijät kokevat usein jäävänsä yksin haastavien asiakastilanteiden kanssa. Haastattelujen pohjalta ei kuitenkaan voida vetää sitä johtopäätöstä, että lastensuojelu olisi kriisissä. Työntekijät pitivät viime aikojen kehitystä myös myönteisenä. Uudistunut lainsäädäntö antaa puitteet työskentelylle, lisää resursseja on viime vuosina saatu erityisesti avohuoltoon, organisaatorakenteita on kehitetty ja yhteistyö sujuu aiempaa paremmin.

Lastensuojelun työntekijät ovat kuormittuneita, mutta kuormittuneisuuden ainoana syynä ei ole ollut asiakasmäärien kasvu vaan myös se, että moni asia kaatuu lastensuojelun niskaan ikään kuin automaattisesti. Lastensuojelun sosiaalityön ja sosiaalihuollon välinen työnjako kaipaakin vielä selkiytystä, ja työntekijät toivat esille myös sen, että sosiaalihuollon kehittämisestä huolimatta on jotenkin unohdettu, että muuallakin työskentelee sosiaalityöntekijöitä ja perhetilanteiden ammattilaisia. Asiakkuuden painopistettä ei siis ole onnistuttu täysin siirtämään, vaan apua haetaan edelleen lastensuojelusta. Haastatellut toivoivat niin ikään, että lastensuojelusta puhuttaessa painotettaisiin enemmän sitä, miten kaikilla aikuisilla on vastuu lasten hyvinvoinnista eikä lastensuojelu suinkaan ole vain viranomaistyötä. Tätä yhteistä vastuuta painottamalla asiakkuuden painopiste saattaisi siirtyä enemmän ehkäisevän tuen suuntaan.

Lastensuojelun kipupisteet ja kehittämistarpeet

Lastensuojelun tilaa on 2000-luvulla selvitetty useissa arvioinneissa ja selvityksissä. Hanna Heinonen on kiteyttänyt selvityksissä nousseet lastensuojelun huolet seuraavan kaavion mukaisesti.

Lastensuojelun pulmat ovat liittyneet palvelujärjestelmän puutteisiin, puutteisiin palvelujen saatavuudessa sekä palvelujen pirstaleisuuteen. Huolta on ollut lastensuojelun henkilöstön kuormittuneisuudesta ja johtamisen ongelmista sekä yhteistyön vähäisyydestä eri viranomaisten välillä.

Esiin nostettujen huoltien pohjalta on lainsäädäntöä uudistettu. Laaja-alaista kehittämistyötä tehdään lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmassa. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPEn) keskeisenä tavoitteena on kehittää palvelujärjestelmää siten, että asiakkaiden tarpeet huomioidaan entistä paremmin ja heidän tarvitsemansa palvelut kootaan yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. LAPEn avulla on käynnistetty eri puolilla Suomea konkreettisia kehittämispilotteja, joiden tavoitteena on työkäytäntöjen uudistaminen muutosohjelman päätavoitteiden mukaisesti. Pilottien tuloksia saamme odotella vuoden 2019 puolelle, mutta LAPEn myötä lapsiperhepalveluihin todennäköisesti syntyy uusia toimintakäytäntöjä ja työmalleja.

LAPe:ssa perustason lähipalveluja sekä lapsen ja perheen tarvitsemia erityispalveluja kootaan aikaisempaa laajemmiksi monialaisiksi kokonaisuuksiksi. Monitoimijaisen arvioinnin kehittäminen on yksi keskeinen osa integratiivisten toimintamallien kehittämistä. Tällä hetkellä lapsen ja perheen avun tarpeita tunnistetaan monissa palveluissa: varhaiskasvatuksessa, neuvolassa, kouluterveydenhuollossa ja lastensuojelussa sekä erilaisissa aikuisten palveluissa. Lapsen ja perheen tilanne voi olla sen kaltainen, että tarvitaan usean toimijan tietoa ja yhteistyötä. Monialainen arviointi auttaa perhettä saamaan tarvitsemaansa apua oikea-aikaisesti, ja eri toimijoiden osaaminen tulee entistä paremmin huomioiduksi. Pirstaloituneessa palvelujärjestelmässä tarvitaan monenlaista integraatiota sekä uudenlaista johtamista. Uudenlainen yhteistyö eri toimijoiden välille rakentuu siten, että jokainen työntekijä katsoo asiakkaan tilannetta omaa substanssiaan laajemmin ja arvostaa muiden toimijoiden osaamista. Johtamisen tulee olla monialaista ja poikkihallinnollista.¹

Haastateltuja työntekijöitä pyydettiin kertomaan kokemuksiaan monitoimijaisesta yhteistyöstä ja kehittämistyöstä sen parantamiseksi. Monitoimijaiseen yhteistyöhön liittyen keskusteltiin paljon myös lasten huomioimisesta aikuisten palveluissa, joka haastateltavien näkemyksen mukaan oli puutteellista. Lastensuojelun sosiaalityön ja sosiaalihuollon rajapinnat herättivät myös paljon keskustelua. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin näitä teemoja.

Lastensuojelun sosiaalityö ja sosiaalihuolto: hiuksenhienoja rajoja ja työnjaon epäselvyyttä

Sosiaalihuoltolain uudistuksella tavoiteltiin painopisteen siirtymistä korjaavista palveluista kohti varhaisemman vaiheen tukea. Haastatteluissa työntekijöitä pyydettiin kertomaan, miten lastensuojelun sosiaalityö ja sosiaalihuollon mukainen työskentely oli heidän toimipisteissään organisoitu. Lisäksi heitä pyydettiin kuvaamaan, miten selkeää työnjako oli ollut ja mitä kehittämistarpeita työnjakoon liittyi.

Sosiaalihuollon mukaiset palvelut olivat haastateltujen kunnissa muovautumassa selkeämmin lapsiperheiden sosiaalityön palveluiksi. Lastensuojelu muodosti erillisen kokonaisuuden ja lastensuojelun työskentelyä oli organisoitu avohuollon, sijaishuollon ja jälkihuollon kokonaisuuksiin. Sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnat tulivat haastatteluissa monella tavalla esiin. Aina ei ole ollut selkeää, kuuluuko asiakas lastensuojeluun vai lapsiperheiden sosiaalipalvelujen piiriin. Asiakkaita myös siirrellään kahden eri toiminnon välillä, kun toiminnot eivät oikein näe eroa siinä, kumpaan palveluun asiakas kuuluisi. Aina ei myöskään tiedetty, milloin lastensuojelun tulisi ottaa asia hoitaakseen, milloin taas asia kuuluisi sosiaalihuollon hoidettavaksi.

1 Mertsola, J., Talvenkorpi, H., Santanen, J. & Tapiola, M.: Poislähtämisen kulttuurista kohti aitoa osallisuutta. Vertikaali nen integraatio lasten, nuorten ja perheiden erityis- ja vaativan tason palvelujen Lape-työpajoissa 2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 26/2017.

“

Lastensuojelu, peruspalvelut ja sosiaalihuolto, näissä on paljon kehittämisen tarvetta.
Ei ole selvää, mikä on sosiaalihuollon rooli ja mikä on lastensuojelun rooli.

Edelleen ajatellaan, että paljon tukitoimista pitäisi tapahtua lastensuojelussa.
Yhteydenotot ja vireilletulot tulee paljon lastensuojeluilmoituksina.

Kun lastensuojeluilmoitus tulee, ni ollaan just siihen mietitty niitä edellytyksiä,
että milloin siirtyy lastensuojeluun.

...Alkaa siinä olemaan enemmän semmosia yhdenmukaisia käsityksiä.
Mutta kyllä siinä edelleen semmosta hakemista on.
Että on monta sellasta kiikun kaakun...että siirretäänkö lastensuojeluun
vai siirretäänkö lapsiperheiden sosiaalityöhön. Että sitte saattakin käydä niin,
että siirretäänkin sinne lapsiperheiden sosiaalityöhön ja
sitte hetken päästä pomsautetaan lastensuojeluun.

Ja sitte on joskus toisin päin, että lastensuojelussa pohditaan,
että mikähän tässä oli se peruste, että miksi tää tuli lastensuojeluun.

Se on hiuksen hieno se raja...se raja näitten asiakkaitten välillä.

”

Haastateltujen työntekijöiden mukaan sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinta on häilyvä ja raja asiakkuuksien välillä hiuksenhieno. Yhtenä syynä tälle voi olla se, että asiakkailla on ylipäättään vaikeita pulmia. Selkein ero lastensuojelun ja sosiaalihuollon välille näyttää tulevan niiden asiakkaiden kohdalla, jotka tarvitsevat vastentahtoisia toimia ja sijoituksen kodin ulkopuolelle. Muutoin sosiaalihuollon palveluissa on käytössä hyvin pitkälle sama palveluvalikko kuin mitä lastensuojelussa aiemmin on ollut.

“

Siellä lapsiperheiden sosiaalityössä, on erittäin haasteellisia asiakkaita.
Että se ero, mikä on lastensuojeluun, on...jos ihan karkeesti ajatellaan,
ni siellä lapsiperheiden sosiaalityössä, lapset ei sillä hetkellä tarvii sijoitusta
ja lapset ja vanhemmat suostuu tukitoimiin.

”

Haastattelujen tulosten pohjalta herää ajatus, että lastensuojelun tukitoimien valikkoa tulisi kenties kehittää sosiaalihuollon ja lastensuojelun kehittämistyön rinnalla. Mitä sellaisia avohuollon tukitoimia voisi olla, joita voisi kehittää tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen sekä avohuollon sijoitusten oheen? Tai tulisiko lastensuojelun sosiaalityö nostaa enemmän myös tukitoimien valikkoon? Lastensuojelun työskentelyssä on menty melko paljon siihen suuntaan, että asiakkaille tilataan erilaisia tukipalveluja ja sosiaalityö "ulkoistetaan" palveluntuottajille. Nämä voivat olla kunnan omia palveluja tai ostopalveluja, mutta lopputuloksen kannalta sosiaalityö kuitenkin tietyllä tavalla etääntyy asiakkaasta.

Lastensuojelun ja lapsiperheiden sosiaalityön kehittämisen myötä rajapinta peruspalveluihin on myös tullut selkeämmin esiin ja uudistuksen toimeenpano haastaa myös peruspalveluja kehittämistyöhön.

“

Yksi tekijä on, että meidän yhteistyökumppanit ei hahmota tai ei halua hahmottaa..ajatellaan, että sosiaalityön osaaminen on lastensuojelussa. Ohitetaan, että on paljon muitakin sosiaalityöntekijöitä.

Peruspalveluissa, kun koetaan joku tilanne hankalaksi tai vaikeaksi, ni automaattisesti tipahtaa lastensuojeluun.

“

Lastensuojelun, sosiaalihuollon ja peruspalvelujen välisen työnjaon uudistamista ovat saattaneet hankaloittaa myös puutteet uudistuksen toimeenpanossa. Lastensuojelun Keskusliiton ja Talentian selvityksessä² sosiaalihuoltolain toimeenpano ja siihen liittyvä ohjeistus sai varsin heikot arviot. Kyselyyn vastanneista 56 prosenttia oli sitä mieltä, että uudistuksen toimeenpanoon liittyvät toimet ovat olleet puutteellisia. Kyselyn avovastauksissa työntekijät toivoivat, että uudistuksen toimeenpanon yhteydessä olisi käyty enemmän keskustelua yhteisen näkemyksen luomiseksi ja toimintatapojen aikaansaamiseksi. Peruspalveluja toivottiin tähän keskusteluun mukaan, koska lastensuojelussa aiemmin olleita asiakkaita on uudistuksen jälkeen myös enemmän peruspalvelujen piirissä.

Haastatteluihin osallistuneet työntekijät puhuivat toimeenpanon yhteydessä osittain samoista asioista. Näkemyksissä korostui yhteisen vision jakaminen johtoryhmätasolta käytännön työn tasolle. Perhesosiaalityön esimiestyöhön kaivattiin myös sosiaalityön osaamista.

“

Jos lukee sen lain ja soveltamisoppaan, niin ei se sosiaalityöntekijänä mitenkään hankala ole. Mutta en osaa sanoa sitten peruspalvelujen puolelta.

Meillä ainakin perhepalvelujen johtoryhmän tasolla on käyty paljon keskustelua, miten sitä vietäisiin eteenpäin, mutta miten se sitten on mennyt ihan sinne henkilöstölle asti, niin sitä en pysty sanomaan.

Semmosen heikkouden voi tästä omasta organisaatiosta sanoa, että siinä esimiestyössä pitäisi olla vahva sosiaalityön osaaminen.

Sijaishuollon puolelta kun on katsonut, niin aika paljon tuntuu olevan siellä sosiaalihuollossa, että kuuluukse meille. Että vaikka sitä koulutusta oli, niin siihen ei tartuttu että tämä on sitä meidän tulevaa uutta. Että eikö johdossa ole riittävästi sitä ymmärrystä, että meidän pitää tähän paneutua (itsekin esimies).

Meillä on paljon niitä, jotka tekee sosiaalihuoltolain mukaista palvelutarpeen arviointia ja palvelusuunnitelmia ymmärtämättä, että he tekee sosiaalihuoltolain mukaista työtä. Mä luulen, että tämä on aika sama muualla. Että jos sitä ei ole alusta asti implementoitu sinne perustasolle...että oikeesti niin merkittävä lakimuutos on tapahtunut.

“

2 Mitä kuuluu lastensuojelu? – julkaisusarjan 2. osa. Kohtaamisia – lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Lastensuojelun Keskusliitto 2018.

Haastateltujen vastaukset kertovat siitä, että lakiuudistuksen taustalla ollut tavoite painopisteen siirtämisestä varhaisemman vaiheen tukeen vaatii toimintakulttuurin muutosta. Muutos ei tapahdu vain organisoimalla asioita uudella tavalla. Erään haastateltavan mukaan uuden toimintatavan juurtuminen on vaikeaa siksi, että kyse on isosta palveluideologian muutoksesta.

“

Yksi syy voi olla, että me ollaan niin paljon totuttu viranomaistahoina ja sosiaalityön edustajina ja ammattilaisina, että meillä on laki ja ohjeet, jotka määrittelee kriteerit. Ja me arvioidaan tilannetta siitä näkökulmasta. Ja nyt meillä on laki, joka antaa mahdollisuuden...että se on se palvelujen tarve, joka määrittää... Se on niin vaikeaa hypätä ajatuksissa ihan toisin päin.

”

Lapsen huomioiminen aikuisten palveluissa ja monitoimijaisen työskentelyn haasteet

Yksi LAPEn painopisteistä on asiakkaan tarvitsemien palvelujen kokoaminen eheäksi kokonaisuudeksi. Lastensuojelun Keskusliiton ja ammattijärjestö Talentian tekemän kyselyn³ sekä Kuntaliiton lastensuojelun kuntakyselyn⁴ tulosten mukaan lasten huomioiminen aikuisten palveluissa on heikkoa. Keskusliiton ja Talentian kyselyssä 85 prosenttia vastaajista katsoi, että lasten huomioiminen aikuisten päihdepalveluissa on riittämätöntä, ja mielenterveyspalvelujen osalta 90 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että lapsen huomioiminen on riittämätöntä.

Haastatellut sosiaalityöntekijät arvioivat tilannetta samaan tapaan. Aikuisille suunnatuissa palveluissa lapsen näkökulmaa otetaan harvoin automaattisesti huomioon, eikä aikuisten palveluissa aina edes ole tietoa siitä, onko henkilöllä lapsia

“

Se on iso haaste, että aikuisten palveluista, mielenterveyspalveluista ja päihdepalveluista ja muista palveluista saataisi näkyväksi sitä lapsen tilannetta. Että tehtäisi yhdessä sitä palvelutarpeen arviointia.

Niitä ilmoituksia tulee, mutta muuten lapsi ei tule huomioiduksi.

Kyllä mun mielestä lapset näkyy hirveen huonosti aikuisten palveluissa. Että ylipäätään katottas sitä perhettä kokonaisuutena.

Se ei oo niinku automaatio.
Se pitää joka kerta keksiä uudestaan yksittäisen asiakkaan kohdalla.

”

Myös lastensuojeluilmoituksia tulee vaihtelevilla käytännöillä aikuisten palveluista. Pulmana haastateltavien mielestä oli se, että joko ilmoituksia ei tule lainkaan tai ne tulevat melko myöhään, jolloin aikuisten ongelmat ovat jo vakavia ja heijastuvat väistämättä myös lapsen hyvinvointiin.

3 Mitä kuuluu lastensuojelu? – julkaisusarjan 2. osa. Kohtaamisia – lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Lastensuojelun Keskusliitto 2018.

4 https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Lastensuojelun%20kuntakyselyn%20tulosten%20tiivistelmä%20tiedotustilaisuudessa_01022018_LIITE.pdf

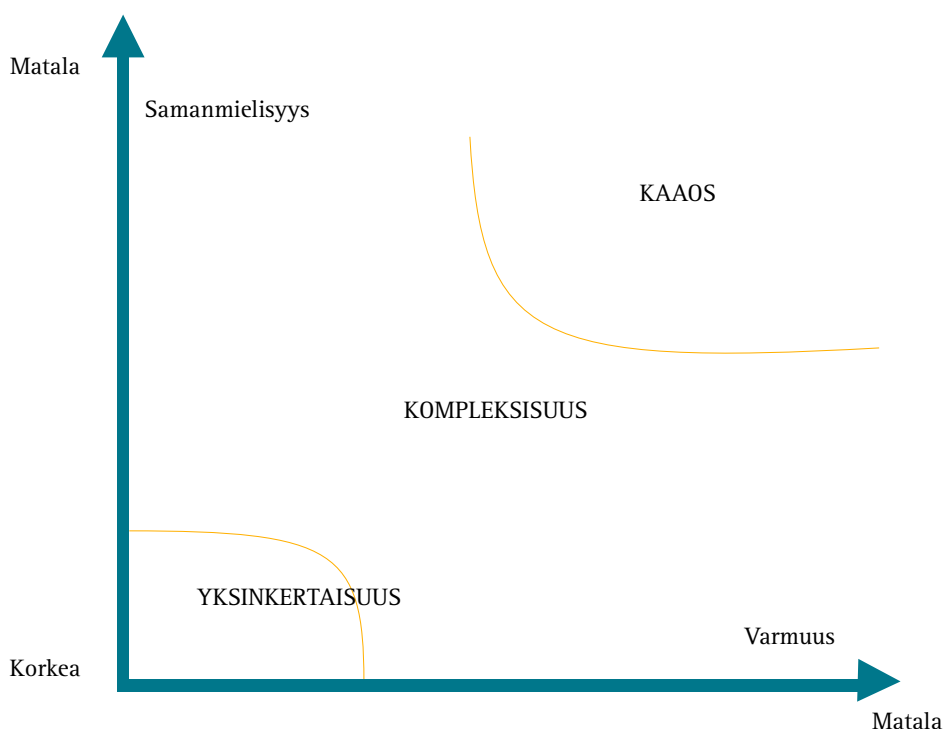
“

Kyllä niitä ilmoituksia tulee jonkun verran (aikuisten palveluista)...
varmaan enemmänkin vois tulla. Että niitä tulee todella vähän,
kun aattelee miten paljon vanhempia ja erittäin huonokuntoisia
käy mielenterveyspuolella. Että ei oteta huomioon,
että miten ne lapset voi siellä kotona...
Niin kun tuolta tulee ilmoitus, niin on että herran jestas,
miten huonossa kunnossa vanhempi voi olla.

Ei sieltä katkaisustakaan ihan hirveästi tule tai jos tulee,
niin vähän semmosella saatteella, että tää on täällä viidettä kertaa.

”

Engeström⁵ on pohtinut monitoimijaisen työn ja todennut, että uuden monitoimijaisen palveluparadigman taustalla on asiakastyössä käsiteltävien asioiden ja arjen lisääntyvä monimutkaisuus, helposti pitkittyvät prosessit ja erilaiset seuraamusketjut. Tilanne on ristiriitainen, sillä usein toimijat kuitenkin tekevät organisaatioissa yksilötyötä ja interventiot kohdistuvat yksittäiseen asiakkaaseen. Nämä interventiot ja toimintatavat ovat usein irrallaan asiakkuuden kokonaisanalyysistä, eivätkä työskentelyprosessiin osallistujat välttämättä jaa samoja merkityksiä suhteessa toimintaan. Monitoimijaisen palveluparadigman näkökulmasta tarvittaisiin siis yhä enemmän yhteistä ymmärrystä tilanteista, joiden hankaluusasteella on taipumusta kasvaa. Mitä monimutkaisempia asiat ovat, sitä suuremmaksi yhteisen työskentelyn tarve kasvaa, mutta samalla on myös hankalampaa löytää samanmielisyyttä yhteiseen prosessiin. Kuvio 2. hahmottaa tätä samanmielisyyden hajoamista, kun monimutkaiset tilanteet organisaatiossa lisääntyvät.

Kuvio 2. Samanmielisisyys ja varmuus yksinkertaisissa vs. monimutkaisissa tilanteissa⁶

5 Engeström, Ritva: Arviointi yhteisenä kohdetyönä.
Puheenvuoro Lapsen paras yhdessä enemmän yhteiskehittämispäivässä 13.11.2017.

6 Stacey, Ralph: Strategic management and organisational dynamics. The challenge of complexity. Pearson education 2007.

Engeströmin mukaan lapsilähtöinen toiminta lisää toiminnan kohteen moniaineksisuutta ja vaikeutta, koska lasten kehitystä tuetaan useimmiten tilanteissa, joissa perheen erilaiset sosiaaliset ongelmat kietoutuvat yhteen. Yllä olevaa kuviota soveltaen monitoimijaisessa työskentelyssä tulisi siis yhdistää useamman palvelun toimijat ja tavoitella yhteisen näkemyksen syntymistä. Kuvio tuo hyvin esille sen, että yhteiseen näkemykseen on helppo päästä, kun asiat ovat yksinkertaisia. Tällaisissa yksinkertaisissa tilanteissa ratkaisut perustuvat ohjeisiin ja sääntöihin ja toiminnan suunnitteluaste on korkea. Lastensuojelun alueella yksinkertaisia tilanteita ei kuitenkaan juuri ole. Päinvastoin tilanteita hallitsevat viheliäiset ongelmat, joissa jo itse ongelman määrittely voi tuottaa vaikeuksia. Lisäksi on todennäköistä, että jos ratkaisuun päästään, ratkaisut eivät suinkaan ole lopullisia vaan asioihin joudutaan palaamaan yhä uudestaan. Voi myös olla, että jonkin ongelman ratkaisu synnyttää uusia ongelmia. Viheliäisten ongelmien analyysi soveltuu hyvin lastensuojelun kontekstiin, ja niitä on analysoinut muun muassa Sotara⁷ strategista suunnittelua koskevassa tutkimuksessaan.

Lasten huomioiminen aikuisten palveluissa kytkeytyi siis laajemmin pohdintaan monitoimijaisesta työskentelystä. Teeman yhteydessä pohdittiin myös monitoimijaisen yhteistyön kehittämistä, johon oli pureuduttu jo palvelutarpeen arvioinnin pilottikoikeilussa. Monialainen palvelutarpeen arviointi oli haastattelukunnissa ollut kehittämisen alla, ja kokemukset yhteisestä työskentelystä olivat myönteisiä.

“

Meillä pilotoidaan sellaista arviointimallia, että tehdään yhteistyössä sosiaalihuollon palvelujen ja vammaispalvelujen kanssa se palvelutarpeen arviointi, jos vireilletulo on tullut lastensuojeluilmoituksena. ...Se on vielä alkutaipaleella.

Ehkä eniten tehdään palvelutarpeen arviointeja sellaisella kokoonpanolla, että siinä on lastensuojelun työntekijä ja peruspalveluista työntekijä ja jonkun verran silleen, että on maahanmuuttajapalveluista ja vammaispalveluista.

Kun meillä oli 2016 tää organisaatiomuutos, niin palvelutarpeen arviointi meni lapsiperheiden sosiaalityöhön. Siitä alkaen sitä monitoimijasta palvelutarpeen arviointia on lähdetty kehittämään.

“

Haastateltavien näkemysten perusteella monitoimijainen arviointimalli sinällään on lähtenyt käyntiin ja toimijoita saadaan mukaan yhteiseen työskentelyyn. Haasteeksi monitoimijaisessa mallissa on noussut lähinnä eri toimijoiden roolit ja työnjako arvioinnin aikana. Monitoimijaisuutta ei vielä ole se, että ollaan mukana palavereissa. Aito monitoimijainen työskentely vaatii sen, että osapuolet työskentelevät yhteisen tavoitteen äärellä.

Monialaisen työskentelyn osalta ovat myös nousseet esille myös vastuunjako ja erilaiset tulkinnat eri tilanteista. Erityisen hyvin nämä tilanteet ovat tulleet esiin asiakastyön dokumentoinnin yhteydessä. Dokumentoinnin haasteet monitoimijaisen työn yhteydessä pohdituttivat haastateltavia paljon.

7 Sotara⁷, Markku: Kohti epäselvyyden hallintaa. Pehmeä strategia 2000-luvun suunnittelun lähtökohtana. Acta futura fennica. Tampere 1996.

“

No varmaan siinä on se työnjako, että sen pitäisi olla jotenkin selkeä.

Yhteistyötahojen täytyy jotenkin oppia se oma roolinsa siinä.

Että he on yhtä lailla siinä työparina eikä niin sanotusti

vaan mukana siinä palaverissa, mitä ehkä tähän asti on ollut.

Että siinä on varmaan se haaste, että he on yhtä lailla tekemässä sitä työtä.

Monialaisen työskentelyn osalta ovat myös nousseet esille myös vastuunjako ja erilaiset tulkinnat eri tilanteista. Erityisen hyvin nämä tilanteet ovat tulleet esiin asiakastyön dokumentoinnin yhteydessä.

Dokumentoinnin haasteet monitoimijaisen työn yhteydessä pohdituttivat haastateltavia paljon.

Ja kirjaamisen ongelma vähän sit just, että kuka loppupeleissä kirjaa.

Kirjaamiskäytännöt tuli tässä mieleen, kun meillä on erilaiset kirjaamisen tavat.

Koulu kiinnittää huomiota johonkin...opettajat...johonkin.

Tavallaan, mitä se kirjaus on, mitä on saatu, niin siellä ei ole ollut niitä asioita, mihin itse on kiinnittänyt huomiota. Että sitten on jouduttu täydentämään...

Että miten se käytännössä järjestyy, ettei tuu sitte semmosta tuplatyötä.

Että tulee tunne, että on helpompi tehdä sitten itse kuitenkin.

”

Monitoimijaisen työskentelyn kipupisteet tulevat hyvin esille yllä olevassa sitaatissa. Kun olemme tottuneet työskentelemään omista ammattitaitoistamme käsin, pidämme helposti omaa näkemystämme ainoana oikeana. Sitaatissa todentuu hyvin myös edellä esitetty jäsenyys monimutkaisten ja viheliäisten ongelmien sävyttämien tilanteiden ratkaisuyritysten vaikeudesta. Asiakkaan näkökulmasta ajateltuna monitoimijaisen työskentelyn anti on kuitenkin se, että työntekijät katsovat hänen asiaansa hieman laajemmasta näkökulmasta. Tähän haastaa myös LAPE, jossa keskeisenä tavoitteena on se, että ammattilaiset tarkastelisivat asiakkaan tilannetta laajemmin kuin vain oman ammattinsa näkökulmasta.

Monitoimijaisen työn tarkastelussa voi hyödyntää Eriksson ja Arnkilin⁸ ajatusta sopivasti toisin toimimisesta. Tämän näkökulman mukaan samaistuminen asiakkaan tilanteeseen auttaa työntekijää arvioimaan asiakkaan tarpeita. Asiakkaan tilanteeseen "mukaan meneminen" tuottaa lisää ymmärrystä. Jos asiakasta myötäillään liikaa, saatetaan kuitenkin jumiutua ja tarjota samaa toimimatonta tukea kuin aiemminkin. Asiakkaan pulmat elävät ja toteutuvat hänen vuorovaikutustavoissaan. Nämä tavat hän tuo myös auttajakontaktiin. Työntekijä puolestaan tuo kontaktiin omat vuorovaikutustapansa, vaikkapa tavan käsitellä omaa huoltaan lapsen tilanteesta. Perheen vuorovaikutuskuvioon mukaan meneminen, samaistuminen, on korvaamaton ymmärryksen lähde. Riskinä on kuitenkin, että työntekijöiden keskinäinen vuorovaikutus alkaa heijastella asiakkaiden vuorovaikutustapaa ja tulla jopa samankaltaiseksi sen kanssa. Perheen vuorovaikutuskuviot ikään kuin tarttuvat työntekijäverkostoon. Sen seurauksena työntekijöiden keskuudessa ja toimipisteiden välillä alkavat toistua samat ilmiöt kuin perheessäkin: vaetaan, syytellään, vetäydytään, sysätään vastuu toiselle. Erikssonin ja Arnkilin mukaan voidaan yleisesti sanoa, että jos osapuolten toiminta on jyrkästi erilaista, kontakteja ei synny tai ne eivät kestä. Jos taas toimintakuviot ovat hyvin samankaltaiset, kontaktit säilyvät mutta muutosta ei synny. Muutosta siis edesauttaa "sopiva erilaisuus".

Monitoimijaisen työskentelyn näkökulmasta eri ammattilaisten yhteistyössä olisi siis jollakin tapaa löydettävä tuo sopivasti toisin toimiminen. Jos tehdään lisää samaa, ei päästä muutokseen. Jos taas

8 Eriksson, E. & Arnkil, T.: Huoli puheeksi. Opas varhaisesta dialogista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 60. Tampere 2012.

tehdään liian eri tavalla, riskinä on konfliktiin ajautuminen. Yhteisen työskentelyn ja esimerkkinä olleen kirjaamisen näkökulmasta voisi ajatella, että asiakkaan asiaa edistäisi useiden näkökulmien löytyminen asiakirjoista. Lisäarvoa ei tuota se, että kirjauksissa toistetaan ainoastaan lastensuojelun näkökulmat. Pikemminkin pitäisi löytää ne tavat, joilla yhdistetään jokaisen ammattilaisen tilannearviosta eri puolet, jolloin voimme saada selville, mikä asiakkaan asiaa veisi eteenpäin.

Lastensuojelun resurssit ja työkäytäntöjen kehittäminen

Lastensuojelun asiakasmäärän kasvu ja vaativat asiakastilanteet kuormittavat lastensuojelun työntekijöitä. Lastensuojelun vaikeutunut tilanne onkin tuotu esiin useissa selvityksissä, ja mitoitussuosituksia on nähty eräänä keinona ratkaista lastensuojelun vaikeaa tilannetta.

Haastatellut työntekijät eivät kuitenkaan pitäneet mitoitusta ratkaisuna lastensuojelun tilanteeseen. He lähtivät hakemaan ratkaisuja laajemmin koulutuspolitiikasta, sillä suurimpana pulmana nähtiin se, että lastensuojelun sosiaalityöhön ei saada tarpeeksi työntekijöitä. Myös asiakasprosessin kehittämistä kokonaisuudessaan sekä työnjaon ja tehtävärakenteiden selkiyttämistä lastensuojelun sisällä pidettiin tärkeänä.

“

Itse en näe sitä ratkaisevana tekijänä, että mitoitusta säädettäisiin. Meidän pulma on se, että sosiaalityöntekijöitä ei ole saatavilla, vaikka meillä olisi heitä lupa palkata.

Se on tärkeää, että asiakasmäärät ovat kohtuulliset, mutta en näe että se ratkaisee asian, että säädetään joku raja.

“

Haastattelukuntien lastensuojelun sosiaalityössä on ryhdytty kokeilemaan systeemistä toimintamallia, ja alustavat kokemukset ovat olleet myönteisiä. Työskentelymallin kautta asiakkaille on pystytty antamaan aikaa, ja ymmärrys asiakkaiden tilanteista on lisääntynyt.

“

Uutta on varmaan se aika, mitä sosiaalityöntekijä voi antaa lapselle ja perheelle. Sitä on enemmän ja sellaisia uudenlaisia työtapoja, kun asiaa enemmän tiimissä reflektoidaan... Että millä tavalla tehdään, se ymmärrys kasvaa.

“

Haastattelukunnissa systeeminen toimintamalli on rakennettu melko pitkälle Hackneyn⁹ mallin mukaisesti. Haastatellut työntekijät arvioivat, että toimintamallin avulla on pystytty aiempaa enemmän keskittymään sosiaalityön kysymyksiin ja ymmärtämään paremmin asiakkaan tilannetta. On oletettavaa, että kokemusten karttuessa työntekijöiden kasvanut ymmärrys asiakkaiden tarpeista heijastuu myös palveluvalikon kehittämiseen. Voi olla, että palveluja tarvitaan entistä vähemmän, jos sosiaalityön työskentely on riittävää, tai mahdollisesti löydetään kohdennetumpia palveluja asiakkaiden tarpeisiin.

9 Fagerström, Katariina: Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Systeemisen toimintamallin kokeiluissa on tullut esiin myös kysymyksiä, jotka vaativat selkiyttämistä. Eri toimijoiden roolit eivät ole olleet selkeät ja kirjaamiskäytännöt vaativat tarkennusta.

“

Meillä on siinä tiimissä sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja,
konsultoiva sosiaalityöntekijä ja perheterapeutti....
Kauheesti mä en ole huomannut eroa sen konsultoivan sosiaalityöntekijän
ja perheterapeutin välillä tai saattahan se olla, että mä en ole vaan ymmärtänyt,
että sieltä tulee semmosta terapeuttista...

Mun mielestä tää kirjaaminen, se on yks juttu.
Että mihin nää kirjataan, kun työskennellään aikuisten kanssa.

“

Systeemisen mallin kautta on saatu alustavia kokemuksia siitä, että tiivis asiakaskohtainen työskentely tuo lisää ymmärrystä asiakastyöhön. Haastateltavat toivat esiin myös yleisemmän tarpeen kehittää tiimeissä työskentelyä ja työparityöskentelyä. Vaikka systeemistä mallia ei olisikaan, tiimityöskentelyllä voidaan saada paljon aikaiseksi, jos tiimien työskentely on suunnitelmallista.

Lastensuojelun Keskusliiton ja Talentian kyselyssä¹⁰ kysyttiin sosiaalityön ammattilaisten näkemyksiä työtä tukevista rakenteista. Useimmat vastaajat kokivat saavansa tukea kollegoiltaan ja tiimiltä vaikeissa asiakas- ja päätöksentekotilanteissa. Työparityöskentelyä pidettiin tärkeänä, ja mahdollisuus työparin käyttöön oli yksi työssä jaksamista tukeva tekijä.

Haastatelluista erityisesti sosiaalityön esimiehinä työskentelevät nostivat esiin tehtäväkuvien ja työparikäytäntöjen kehittämisen. Sosiaaliohjaajia oli näissä toimistoissa jo työskennellyt pitkään lastensuojelun tehtävissä, ja tehtäväjakoa sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan välille oli tehty. Sosiaalityöntekijän tehtäviä ei enää voi juuri siirtää sosiaaliohjaajalle, joten nyt selkeämmäksi kehittämisen kohteeksi on noussut sosiaaliohjaajien tehtäväkuvan pohtiminen.

“

Tällä hetkellä meillä on hakusessa se sosiaaliohjaajan tehtäväkuva.
Se, että hyvin paljonhan se painottuu sosiaalityöntekijän työparina olemiseen.
Minä olen aika paljon nyt seurannut, että kuinka paljon työntekijä tekee itsenäisesti
sitä ohjaustyötä ja se on aika työntekijäkohtasta. Että mikä siinä on,
että joku pystyy käymään itsenäisesti ja tekee asiakastapaamisia yksin
ja osa tekee sosiaalityöntekijän kanssa työparina.

Jossain vaiheessa meillä oli ajatus, että...Nythän meillä on työparina
sosiaaliohjaaja-sosiaalityöntekijä mutta mietittiin, että olis työparina
sosiaalityöntekijä-sosiaalityöntekijä ja jokaisen perheen kohdalla mietittäisiin,
mitä se sosiaaliohjaus on.

Työparius on tärkeää, aina ei tarvii olla kaksi sossua.
Minulla on hyvät kokemukset työpariudesta perhehoidon tukitiimin kanssa.
Kahdet aivot on hyvä olla miettimässä juttuja.

Perhehoidon ja sijaishuollon tukitiimi voi myös suunnitelmallisesti
toteuttaa sosiaalityöntekijän toimeksiantoja.
Ei se voi olla mitään käsikynkkämeinkinä.

Sama se on tiimiajattelussa.
Jatkossa on joku ydintiimi, joka on vakiintunut ja
tilannekohtaisesti kootaan muita tiimin ympärille.

“

Esimiehet hakivat tiimimallien kehittämisestä ratkaisuja lastensuojelun resursointiin ja kuormittavuuteen. Haastattelujen perusteella voi tehdä sen tulkinnan, että nykyisenkaltaiset organisaatio- ja tiimiratkaisut ovat ehkä liian jäykkiä ja resursseja kuluttavia ratkaisuja. Asiakkaiden tilanteiden vaihdellessa ja monimutkaisissa tilanteissa ei voida toimia vain tietyllä tiimillä, vaan osaamista on rakennettava asiakkaan ympärille tilannekohtaisesti.

Palveluvalikon kehittämisestä

Kotiin vietäviä palveluja, kuten perhetyötä ja tehostettua perhetyötä, on pidetty tehokkaana tukimuotona. Kananoja¹¹ suosittaa lastensuojelun kuormittavuuden vähentämistä koskevassa raportissaan kotipalvelun ja perhetyön lisäämistä perheille varhaisemmassa vaiheessa, jotta lastensuojelun tarvetta pystyttäisiin ehkäisemään. Haastatellut työntekijät näkivät lastensuojelun palveluvalikon melko kapeana. Toisaalta myös ideoitiin, että lastensuojelun työskentelyssä on sijaa uusille toimintamalleille. Tukitoimia voidaan myös kehittää vanhojen rinnalle.

“

Se, mitä arveltiin, kun tuli tää lapsiperheiden sosiaalityö ja sit lastensuojelu erikseen, niin se että meillä tulee olemaan haasteellisia asiakkuuksia ja niitä todella on.

Siellä on oikein semmonen vyyhti.

Että mistä sitä oikein lähtee tekemään ja sitte taas tuntuu, että se meidän palveluvalikko on aika suppea.

Jos joku kysyy, että mitä avohuollon tukitoimia on ja sit kun mä rupesin miettimään, niin meillä on hirveen vähän avohuollon tukitoimia loppupeleissä. Tukihenkilö, perhetyö, perhekuntoutus...siinä ne melkein on.

“

Haastateltavat tuntuivat kaipaavan asiakkaiden moninaisiin pulmiin tukitoimia, joissa yhdistyvät erilaiset työskentelytavat. Hyvänä esimerkkinä mainittiin ohjauksellinen tuki, jossa yhdistyy vertaistoiminta ja erilaiset lähityöskentelyn jaksot.

“

Semmonen vois olla aika hyvä, mitä palveluntuottaja nyt kehittää...

Tällänen leiritoiminta, että siinä on se vertaisuus ja ohjaus.

Heillä on ajatus, että puolen vuoden aikana olisi kerran kuukaudessa sellanen leiri, jossa olisi 6-8 lasta eri perheistä.

Se leiri on kerran kuukaudessa perjantai-sunnuntai, ni siihen sisältyy välissä työntekijöiden tukikäynnit kotona.

“

Palveluvalikko voi vaikuttaa kapealta myös siitä syystä, että palvelujen sisältö on jäänyt epäselväksi. Eräs haastateltava piti tärkeänä, että huomiota tulisi kiinnittää entistä enemmän palvelujen sisällön määrittelyyn. Perhetyöpalveluun voi sisältyä monenlaista työskentelyä. Ammatillinen tukihenkilötoimintakaan ei aina avaudu sosiaalityöntekijälle, sillä joskus saman palvelun sisällä voidaan työskennellä vain lapsen kanssa, joskus taas vain aikuisen kanssa, jolloin lapsi jää vaille tukea.

11 Selvityshenkilön väliarvio lastensuojelun henkilöstön riittävydestä ja ratkaisuehdotukset kuormituksen vähentämiseksi 7.3.2018.

“

Se on varmaan enemmän, että miten me määritellään
ne sisällöt näihin palveluihin, esimerkiksi tehostettuun perhetyöhön
ja ammatilliseen tukihenkilötoimintaan.
Tukihenkilötoiminta on ihan hyvä, mutta joskus miettii,
kummalle se on tarkoitettu lapselle vai vanhemmalle.
Että kun on nää leiriviikonloput,
niin molemmat saa...se on winwin-tilanne.

”

Engeström¹² katsoo, että perhetyön kohdetta on vaikea standardoida. Tämä johtuu siitä, että lastensuojelun perhetyötä kohdistetaan hyvin erilaisiin tilanteisiin. Asiakkaiden tarpeet vaihtelevat, työskentely on pitkäkestoista ja kompleksista, interventioiden vaikutukset voivat näkyä heti tai vasta pitkän ajan kuluttua. Interventioilla voi olla myös haittavaikutuksia, ja muutoksen tuottamisessa sosiaalisella vuorovaikutuksella on tietty rooli, joka voi olla ratkaiseva. Tästä näkökulmasta perhetyön sisältöjen tulisi olla joustavia ja räätälöityjä ratkaisuja asiakkaan tarpeisiin.

Eräs haastateltavista oli sitä mieltä, että avohuollon palveluvalikko on jäänyt kapeaksi, koska työskentely on sijoituskeskeistä. Näkökulma on kiinnostava nykyisessä tilanteessa, jossa lastensuojelun asiakaskunta on muovautumassa sijoitusta tarvitseviin asiakkaisiin ja heidän tarpeidensa mukaisten palvelujen kehittämiseen. Jos ajatellaan, että sosiaalihuoltolain uudistamisen tavoite toteutuu ja yhä useammat saavat tukea varhaisen vaiheen palveluista, lastensuojelun asiakaskunnan tarpeet tiivistyvät väistämättä raskaimpien ja vastentahtoisten keinojen valikkoon. Se muuttaa myös jossain määrin käsitystämme lastensuojelusta. Toisaalta monen kaupungin lastensuojelussa on jo pidempään ollut kehitteillä palvelurakenteen muutoksia, joissa laitoshoidon tarvetta on pyritty ehkäisemään kehittämällä kuntouttavampia avohuollon tukitoimia. Voidaankin ajatella, että tällaiset kuntouttavan tuen muodot kehittyvät edelleen palvelujärjestelmän muokkautuessa sosiaalihuollon puolella.

Kehittämistä kaivattiin myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten palveluissa. Osa haastatelluista kertoi, että erityisesti avohuollon sijoitusten osalta työskentely perheen kotona oli jäänyt heikoksi ja tukitoimea oli enemmän käytetty siihen, että lapsi sijoitettiin kodin ulkopuolelle. Näin ollen perheen kanssa muutokseen tähtäävä työskentely on jäänyt kapeaksi eikä kokonaistilanteeseen välttämättä saada parannusta.

“

Avohuollon sijoituksissa toivoisin ehdottomasti enemmän
sitä kotiin päin tehtävää työtä laitoksesta.
Että ei vaan, että se lapsi sijoitetaan sinne.
Että oikeesti työskenneltäis.
Se tarviis sellaista myllytystä.
Että ajattelu on ehkä vähän sellaista perinteistä.
Että se vaan muuttuu vähän sellasen myllytyksen kautta.

”

Myös pitkäaikaisissa sijaishuollon yksiköissä on kehitetty työmalleja, joissa laitoksen työntekijät käyvät kotikäynneillä ja perhetyötä kohdistetaan kotiin. Työparina voi olla kaksi laitoksen ohjaajaa, ja joissain tapauksissa työparina oli lapsen sosiaalityöntekijä ja laitoksen ohjaaja. Näistä toimintamalleista on työntekijöiden arvion mukaan ollut monenlaista hyötyä.

12 Engeström, Ritva: Arviointi yhteisenä kohdetyönä. Lapsen paras yhdessä enemmän -hankkeen yhteiskehittämispäivä 13.11.2017.

“

Kyllä me sellaista tehdään, että käytiin kotikäynnillä
(sosiaalityöntekijä) ohjaajan kanssa.
Kyllähän se on tärkeää, että sosiaalityöntekijä näkee sen arjen.

Ohjaajat käy työpareina kotona (laitoksesta).

Tehtiin ohjaajan kanssa hoito- ja kasvatussuunnitelmaa yhdessä.
Se on parempi kuin asiakassuunnitelma,
siinä tulee monipuolisesti huomioitua
lapsen tilanne ja aikuisten tilanne.

”

Mikä lastensuojelua kuormittaa?

Haastatellut työntekijät toivoivat lastensuojeluun kohtuullisia asiakasmääriä. Keinoja asiakasmäärien kohtuullistamiseen on varmasti useampia. Vaihtoehtoja voi etsiä esimerkiksi kehittämällä tiimityöskentelyä, työparimalleja ja tehtävärakenteita. Sosiaalihuollon palvelujen ja sosiaalihuollon ja lastensuojelun sosiaalityön rajapinnan selkiyttämistä voi myös löytyä ratkaisuja kuormittavuuteen.

“

Sitten jos se sosiaalihuollon lanseeraus ei ole onnistunut,
se on varmaan yksi keskeinen asia.
Se kuormittaa käytännön työntekijöitä ja avohuollon työtä.
Että ei päästä siihen ytimeen.

Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja pitäis ehdottomasti vahvistaa
ja lisätä ja tukea. Että pystyttäis jo suhteellisuusperiaatteenkin
mukaan toimimaan. Että ensisijaisesti jotenkin sieltä kautta.

”

Korkeat asiakasmäärät ja vaativat asiakastilanteet kuormittavat työntekijöitä. Kuten eräs haastateltavista totesi, asiakkaiden asiat ovat "oikea vyyhti". Asiakasmäärien lisäksi lastensuojeluun on tullut kuormitustekijöitä, jotka voivat olla täysin ennakoimattomia ja hallitsemattomia. Niitä tulee mediasta ja erityisesti sosiaalisen median kautta.

“

Se mikä kuormittaa, niin miten paljon kirjoitetaan joka paikassa...
on Facebook...on joka paikassa ja voidaan kirjoittaa ihan työntekijöiden nimillä
ja sen lisäksi saa ihan henkilökohtaisia viestejä ja nimittelyä.
Kirjoitetaan vaan yhdestä kapeasta näkökulmasta ja saadaan se näyttämään siltä,
että paskat sosiaalityöntekijäakat vei lapset.

”

Yksi kuormittava tekijä on myös se, että lastensuojelussa joudutaan toistuvasti perustelemaan työn oikeutusta ja tekemiään päätöksiä. Ratkaisuja joutuu usein perustelemaan juuri yhteistyötahoille, koska ammatit ovat keskenään epätasa-arvoisessa asemassa. Yhteistyötä kyllä tehdään, mutta vaikeissa tilanteissa lastensuojelun työntekijät kokevat helposti jäävänsä yksin, vaikka asiakkaiden pulmat kietoutuvat monen toimijan työskentelyyn.

“

Se on aika rasittavaa... Se on monesti rasittavampaa kun ne asiakastilanteet. Että toistuvasti perustellaan. Eihän muilta ammattiryhmiltä odoteta perusteluja, miks ne toimii niinkun toimii. Meillä on paljon hyviäkin yhteistyöesimerkkejä, mutta nää on asioita, jotka hidastaa...kun asiat ei tule ratkaistuksi.... Lape on tavallaan hyvä ja sillä pyritään tähän, mutta eihän se muutu, jos nää ammattien voimasuhteet ei muutu.

On äärimmäisen kuormittavaa olla aina selittämässä. Että jos me tiedetään, että tää on se meidän osuus ja se on jo testattu hallinto-oikeudessa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa, avissa ja eduskunnan oikeusasiamiehellä, niin siinä oikeasti tulee semmosta rakennetta, että me tiedetään että tämä on meidän hommaa. Ja sitten pystytään sanomaan, että tää on jonkun toisen tehtävä. Voidaan olla mukana, mutta sitä ei voi siirtää meille.

Että on näitä yhdyspintoja joka suuntaan, on huoltoriitaa, lastensuojelua, psykiatriaa...ja monesti tuntuu, että lastensuojelu jää aika yksin. Lastensuojelun sosiaalityötä pitkään tehneenä se minua ainakin kuormittaa, että me ollaan sellasen luopin alla ja ne ei ole yksistään meidän ratkaistavissa, ne kaikkein vaikeimmat ongelmat. Ei se lastensuojelu niitä yksin ratkaise.

”

Lopuksi

Mitä kuuluu lastensuojelu -julkaisusarjan ensimmäisessä kokonaisuudessa on tarkasteltu lastensuojelun uudistuksia Toimiva lastensuojelu -työryhmän suositusten, lainsäädännön uudistusten ja käytännön sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Monet uudistuksista ja kehittämistoimista ovat vieneet lastensuojelua eteenpäin, ja myönteistä kehitystä on tapahtunut. Avohuoltoon on saatu lisää resursseja, monitoimijainen palvelutarpeen arviointi on käynnistynyt ja systeemisen toimintamallin alustavat kokemukset ovat positiivisia. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman tavoitteita ja kehittämistyötä pidetään yleisesti ottaen hyvänä. Myönteisistä viesteistä huolimatta lastensuojelussa ja lapsiperhepalvelujen palvelujärjestelmässä on kuitenkin myös paljon kehittämisen tarpeita.

Lastensuojelun sosiaalityön ja sosiaalihuollon rajapinta on häilyvä, eikä sosiaalihuoltolain uudistuksella tavoiteltu painopisteen siirtäminen varhaisemman vaiheen tukeen ainakaan tässä vaiheessa näytä helpottaneen lastensuojelun tilannetta. Haastatellut sosiaalityön ammattilaiset kuvasivat lastensuojelun ja sosiaalihuollon rajapintaa epäselväksi ja asiakkuuden rajaa hiuksenhienoksi. On loppujen lopuksi melko vaikeaa määrittää, ketkä asiakkaat kuuluvat sosiaalihuoltoon ja ketkä lastensuojeluun. Asiakkaat seikkailevat näiden kahden palvelun välillä, ja jossakin määrin kokeillaan sitäkin, tulisiko perhe autetuksi sosiaalihuollon puolella vai tarvitaanko sittenkin lastensuojelua. Selkeintä rajan vetäminen tuntuu olevan niiden asiakkuuksien kohdalla, joissa tarvitaan kodin ulkopuolista sijoitusta.

Sosiaalihuoltolain uudistaminen ja siihen kytkeytyvä perhesosiaalityön kehittäminen on nostanut uudestaan esiin sen, miten vaikeaa lastensuojelun asiakkuuden määrittäminen on. Sekä Heino¹³ että Juhila¹⁴ ovat tutkimuksissaan pohtineet lastensuojelun asiakkuutta ja sen merkitystä asiakkaille sekä työntekijöille. Lait luovat yleisen kehikon niille ongelmatilanteille, jotka saattavat edellyttää asiakkuuden alkamista. Lain luomat kehykset siirtyvät lastensuojelun käytäntöihin, mutta yleinen kehikko ei kuitenkaan suoraan ohjeista sitä, milloin asiakkuus alkaa. Työntekijät neuvottelevat asiakkuudesta keskenään, ja myös potentiaaliset asiakkaat osallistuvat näihin neuvotteluihin.

13 Heino, Tarja: Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Tutkimuksia 77. Helsinki.

14 Juhila, Kirsi. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Jyväskylä.

Neuvottelussa tilanne rakennetaan puuttumista tai apua edellyttäväksi tai päädytään siihen, etteivät asiakkuuden ehdot täyty. Neuvottelu ei ole suoraviivaista, vaan lastensuojelutapausten asiakkuuden alkamisen prosessia luonnehtii pikemminkin hämäryys. Asiakkuuden ja ei-asiakkuuden rajalla voidaan viipyä pitkäänkin, ja tilanteet samojen asiakkaiden kohdalla voivat myös häilyä asiakkuuden ja ei-asiakkuuden välillä useampaan kertaan. Asiakkaan kannalta määrittäminen on merkityksellinen, sillä se oikeuttaa hänet tiettyihin palveluihin tai sulkee joitain vaihtoehtoja pois.

Heinon mukaan lastensuojelun asiakkuutta ei aiheuta yksi syy eikä sitä selitä yksi toimintatapa, vaan lastensuojelun asiakkuus määrittyy kokonaisuudessa, jossa lapsen ja perheen asiassa merkityksellisten henkilöiden ja tahojen välille syntyy määrittely- ja toimintasysteemi, joka on jokaisen perheen ja lapsen kohdalla omanlaisensa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee asiakkuuden määrittelyssä tunnustelutyötä, joka tapahtuu erilaisilla kentillä tunnustelemalla erilaisia lapsen etua toteuttavia toiminnan mahdollisuuksia. Tunnustelua tehdään vuorovaikutussuhteissa, ja se on samalla lastensuojelun asiakkuuden tuottamista.

Vuonna 2008 voimaan tulleen lastensuojelulain yhtenä tavoitteena on selkiyttää lastensuojeluasiakkuuden alkamisen kohtaa. Tällä hetkellä näyttää kuitenkin siltä, että asiakkuuden alkamisessa on palattu hämäryyden aikaan, ja edellä kuvattua neuvotteluprosessia käydään juuri sosiaalihuollon ja lastensuojeluasiakkuuden välillä. Neuvotteluihin osallistuvat myös yhteistyöverkostojen edustajat. Asiakkaan tilannetta arvioidaan käytettävissä oleviin palveluihin nähden, ja yksittäisten tapausten kautta sosiaalihuollon työntekijät saavat tietoa muiden yksiköiden toimivuudesta. Ja päinvastoin: lastensuojelun ulkopuoliset toimijat luovat samojen keskustelujen kautta toimintastrategiaansa suhteessa sosiaalitoimeen. Tapauskohittaisen määrittelyn tuloksena voi löytyä tukimuoto lastensuojelun ulkopuolelta siten, ettei lastensuojelun asiakkuutta tarvita.

Lastensuojelun asiakastilanteet ovat vaativia ja monimutkaisia. Hanénin¹⁵ mukaan kompleksisuus joko syntyy muuttujien ja niiden välisten suhteiden määrästä ja monimuotoisuudesta tai muodostuu kontekstien ajautuessa rinnakkain ja muovautuessa uudeksi monimutkaiseksi kontekstiksi.

Kompleksisuus muodostuu siis siitä, että vuorovaikutusta ja tapahtumia kytkeytyy toisiinsa nopeasti ja ne kasautuvat. Tällainen tilanne on erään haastateltavan mukaan se vyyhti, jota pitäisi selvittää, mutta ammattilainenaan ei oikein tiedä, mistä päästä tätä vyyhteä alkaisi setviä. Tällaisessa kompleksisessa tilanteessa avainasemassa on johtaminen, jos kaaos ja monimutkaisuus halutaan kääntää positiiviseksi innovaatioenergiaksi. Kompleksisuusteorian hyödyntämisessä ei hylätä sitä varmaa tietoa, joka on käytettävissä, vaan tunnustetaan se, ettei kaikkia tilanteeseen vaikuttavia asioita ole mahdollista hallita, ja haetaan tältä pohjalta tapoja toimia. Monitoimijaisen yhteistyön näkökulmasta tämä voisi tarkoittaa sitä, että keskustellaan tilanteeseen vaikuttavista tekijöistä ja pyritään löytämään uusia vaihtoehtoisia ratkaisutapoja sen sijaan että etsittäisiin yhtä ainoaa oikeaa totuutta.

Monitoimijaisen työskentelyn tarve nousee keskiöön vaativien asiakastilanteiden parissa työskenneltäessä. Lastensuojelun sosiaalityössä toimivat työntekijät totesivat, että yhteistyöstä on paljon myönteisiä esimerkkejä. Lastensuojelun työntekijöitä kuormittaa kuitenkin paljon se, että he kokevat jäävänsä monissa asiakastilanteissa yksin. Silti mikään näistä asiakastilanteista ei ratkea yksin lastensuojelun avulla, sillä asiakkailla on samanaikaisesti usean palvelun tarvetta. Lastensuojelun työntekijöitä kuormittaa niin ikään se, että työn oikeutusta joutuu jatkuvasti perustelemaan usealle eri taholle. Lastensuojelun toimet ovat voineet tulla koetelluiksi jo eri oikeusasteissa ja kanteluviranomaisten käsittelyssä, ja tätä kautta lastensuojelussa tiedetään, mikä lastensuojelun rooli kyseisissä tilanteissa on ja millaista työskentelyä lastensuojelulta odotetaan. Kuitenkin esimerkiksi yhteistyökumppanit saattavat usein kyseenalaistaa tätä lastensuojelun roolia.

Monitoimijainen työskentely oli haastattelukunnissa kehittämisen kohteena yhtenä lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPEn) pilottikokeiluna. Haastatellut työntekijät pitivät LAPEn kehittämistavoitteita sinällään hyvinä, mutta hienoista epärointiä esiintyi sen suhteen, pystytäänkö muutosohjelman avulla muuttamaan toimintakulttuuriin sitkeään juurtuneita käsityksiä muun muassa eri toimijoiden roolista monitoimijaisessa yhteistyössä. Monitoimijaista yhteistyötä on kehitetty

15 Hanén, Tom: Yllätysten edessä. Kompleksisuusteoreettinen tulkinta yllättävien ja dynaamisten tilanteiden johtamisessa. Maanpuolustuskorkeakoulu julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 11, 2017.

erityisesti palvelutarpeen arvioinnissa, ja kokemukset yhteisestä työskentelystä ovat myönteisiä. Kokeilut ovat vasta alkumetreillä, ja lopullisia tuloksia LAPE-piloteista saamme vuoden 2019 puolella.

Lastensuojelun kehittämistoimet, muun muassa systeeminen toimintamalli ja monitoimijainen palvelutarpeen arviointi, nostivat kirjaamisen haasteet yllättävän isoon rooliin haastatteluissa. Uudenlaisten työmallien kehittämisen myötä on syntynyt epäselvyyttä sitä, kenen vastuulla dokumentointi milloinkin on ja kuka kirjaa asiakastyöstä millaisenkin kokonaisuuden. Olisiko dokumentointiin hyvä löytää jonkinlaista valtakunnallista ohjeistusta? Dokumentointi vie paljon sosiaalityöntekijöiden työaika. Tämä tuli selkeästi esiin myös Lastensuojelun Keskusliiton ja Talentian kyselyssä, ja haastatellut lastensuojelun työntekijätkin toivat esiin, miten monitoimijaisen yhteistyön myötä kirjaamisesta saattaa tulla joskus tuplatyötä.

Lastensuojelun suuria asiakasmääriä ja resurssien niukkuutta on lastensuojelua koskevissa selvityksissä pidetty lastensuojelua kuormittavina tekijöinä. Haastatellut sosiaalityöntekijät pitivät kuitenkin resurssikeskustelua tärkeämpänä sitä, miten työntekijät saataisiin pysymään tehtävissään ja auki oleviin virkoihin saataisiin tekijöitä. Resurssien lisäys ja mitoitussuositukset eivät auta, jos työntekijöitä ei yksinkertaisesti ole.

Mistä sitten saamme sitoutuneita työntekijöitä lastensuojeluun? Lastensuojelun Keskusliiton ja Talentian kyselyssä¹⁶ nostimme esiin sen, että sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa ei ehkä ole riittävästi tuotu esiin lastensuojelutyön vaativuutta. Tuoreessa blogikirjoituksessaan¹⁷ sosiaalityön opiskelijat ehdottavat pitkäaikaiseksi ratkaisuksi lastensuojelun haastavaan tilanteeseen perhetyön ja työpari- ja tiimityöskentelyn lisäämistä, mentorointia, lastensuojelutyön houkuttelevuuden ja imagon kohottamista. Välittöminä ratkaisuinä opiskelijat puolestaan näkevät asiakasmäärän rajaamisen, jolloin muun muassa kokeneilla ammattilaisilla olisi aikaa myös mentorointiin.

Haastatellut työntekijät hakivat ratkaisuyrityksiä työn kuormittavuuteen työnjaon ja tehtävärakenteiden kehittämisestä lastensuojelun sisällä. Tehtävärakenteiden kehittämisessä ratkaisuja haettiin erityisesti sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien välisestä työnjaosta. Sosiaaliohjaajia on jo pitkään työskennellyt lastensuojelussa. He ovat tyypillisesti työskennelleet sosiaalityöntekijöiden työparina, mutta haastatteluissa keskustelua herätti se, miten sosiaaliohjaajat voisivat itsenäisemmin ottaa vastuulleen asiakastyötä. On ehkä yllättävääkin, että tehtävärakenteen kehittäminen on tavallaan juuttunut pohdintaan sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien keskinäisestä työnjaosta. Tämän kaltaisia tehtävärakenteen kehittämisehdotuksia on esitetty jo 2000-luvun alkupuolelta lähtien. Toisaalta selvityksessä Olisiko jo tekojen aika¹⁸ on todettu, että eri kunnissa on sosiaaliohjaajia vielä varsin niukasti. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että työnjakokeskustelua tulisi käydä hieman laajemmin. Lastensuojelun työskentely kaipaisi myös entistä joustavampia tiimi- ja työpariratkaisuja, eikä kehittämistä tulisi sitoa jäykkiin sosiaalityöntekijä-sosiaaliohjaaja -työparikäytäntöihin. Työparityöskentely ei voi olla "käsikynkkämeininkiä", vaan työparit ja tiimit on entistä enemmän rakennettava asiakkaan tarpeen mukaisesti ja tilannekohtaisesti.

Kananoja¹⁹ esittää väliarviossaan ratkaisuehdotuksia lastensuojelun kuormituksen vähentämiseksi. Hän katsoo, että perheille suunnattua varhaista tukea on laajennettava tuntuvasti lisäämällä perhetyötä ja kotipalvelua. Haastatellut työntekijät toivat myös esille, että sosiaalihuollon kehittämisen myötä monet vanhat lastensuojelun tukitoimet ovat siirtyneet sosiaalihuollon puolelle, minkä seurauksena lastensuojelun tukivalikosta on tullut kapea. Haastatellut kaipaivat lastensuojelun tukivalikkoon "myllytystä". Tällä myllytyksellä he tarkoittivat vallitsevien käsitysten kriittistä tarkastelua ja uudenlaisten toimintatapojen etsintää. Osa haastateltavista katsoi, että lastensuojelun työskentely on liian sijoituskeskeistä, ja he kaipaivat työmuotoja, joissa esimerkiksi laitosten työntekijät tukevat vanhemmuutta asiakkaan kotona työskentelyn avulla.

16 Mitä kuuluu lastensuojelu? - julkaisusarjan 2. osa. Kohtaamisia – lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Lastensuojelun Keskusliitto 2018.

17 <https://sosiaalinentekija.wordpress.com/2018/07/09/nuorten-sosiaalityontekijoiden-sitouttaminen-lastensuojelutyon-hon-vaatii-asiakasmaarien-rajaamista/>

18 https://www.iskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Olisko_jo_tekojen_aika.pdf

19 Selvityshenkilön väliarvio lastensuojelun henkilöstön riittävydestä ja ratkaisuehdotukset kuormituksen vähentämiseksi 7.3.2018.

Kaivattiin myös tukimuotoja, jossa yhdistyvät ohjaus, asiakkaan kotona työskentely ja vertaistuki. Juuri erilaisten vertaistuen muotojen osalta palvelujärjestelmässämme onkin puutteita, sillä esimerkiksi tuoreiden kyselyvastausten²⁰ perusteella erilaiset vertaistuen ryhmät puuttuivat joistakin kunnista kokonaan.

Olisi ehkä hyvä tarkastella myös sosiaalihuollon tukivalikon mahdollisuuksia lastensuojelutyön tukimuotoina. Voisiko raskaampien palvelujen tarvetta ehkäistä esimerkiksi kotipalvelun tämän hetkistä laajemmalla käytöllä lastensuojelun asiakkaiden tukimuotona? Laajemmin tulisi pohtia myös lastensuojelun sijaishuollon aikaista työskentelyä ja aikuisten palvelujen linkittymistä tähän työskentelyyn. Lapsen kotiinpaluu sijaishuollosta ei ole mahdollista ilmanhuoltajien kuntoutumista ja kodin olosuhteiden vakiintumista. Pelkkä sijaishuollon aikainen lastensuojelun työskentely ja lapsen verkostojen kanssa työskentely ei usein riitä, vaan työskentelyn täytyy verkottua myös aikuisten kanssa työskentelevien tahojen kanssa.

Kananoja katsoo, että pidemmällä aikavälillä kehittämistoimissa on tavoitteena siirtyä hallintokeskeisestä lähestymistavasta asiakaskeskeiseen lähestymistapaan ja moniammatilliseen tiimityöhön. Haastatellut toivat kiinnostavalla tavalla esiin sen, miten palveluideologia on sosiaalihuoltolakiuudistuksen myötä muuttunut ja vaatii ammatillisilta vielä omaksumista. Ammatillaisen työtä eivät niinkään ohjaa lainsäädännön kautta tulevat kriteerit ja ohjeet vaan asiakkaan tarve. Palvelutarpeen arvioinnissa ensisijaista olisi siis tutkia asiakkaan tarvetta ja järjestää tukitoimet sen mukaisesti. Haastatteluaineiston valossa palveluideologiamme on kuitenkin vielä varsin organisaatiokeskeistä, mikä tuli ilmi esimerkiksi lastensuojelun ja sosiaalihuollon rajapintaa koskevassa pohdinnassa.

Eräs palvelujärjestelmämme kipupisteitä on lasten huomioiminen aikuisten palveluissa, sillä se toteutuu Mitä kuuluu lastensuojelu -julkaisusarjan ensimmäisen kokonaisuuden perusteella kehnosti. Tämä kipupiste on myös nostettu esiin useammissa lastensuojelua koskevissa selvityksissä. Kun lastensuojeluilmoitusten tilastosyitä tarkastelee, merkittävimpänä tilastossyynä esimerkiksi kuuden suurimman kaupungin osalta on lapsen kehitystä vaarantavat olosuhteet.²¹ Tähän syyluokkaan kuuluu toki useampia yksittäisiä syitä, mutta isoimman kokonaisuuden muodostavat aikuisten päihde- ja mielenterveysongelmat sekä perheväkivalta. Aikuisten ongelmat heijastuvat lasten elämään, ja siksi lastensuojelun kehittämisen rinnalla on kehitettävä aikuisten palveluja ja kiinnitettävä huomio siihen, miten voimme integroida aikuisten ja lasten palvelut eheäksi kokonaisuudeksi. Lastensuojelua ei voida kehittää vain lastensuojelua kehittämällä. Tämän havainnon esittävät myös haastatellut lastensuojelutoimijat, jotka ryhtyisivät ensisijaisesti vahvistamaan sosiaalihuollon palveluja ja näkemystä lastensuojelusta kaikkien aikuisten vastuuna. Lastensuojelu ei näin olisi pelkästään viranomaisen toimintaa vaan kaikkien niiden aikuisten vastuulla, jotka arjessaan kohtaavat lapsia. Tätä kautta voisi painopistekin siirtyä korjaavista palveluista varhaisemman vaiheen tukeen.

20 Mitä kuuluu lastensuojelu? - julkaisusarjan 2. osa. Kohtaamisia – lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Lastensuojelun Keskusliitto 2018.

21 Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu 2017.
https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_06_20_Lastensuojelu_raportti_2017.pdf

LASTENSUOJELUN
KESKUSLIITTO

LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO
Armfeltintie 1, 00150 Helsinki
puh. (09) 329 6011
toimisto@lskl.fi | www.lskl.fi